

NYUGAT- ÉS DÉL-BÁCSKAI PAPI SORSOK 1944/45-BEN

Megnyugtató érzés számunkra, az események túlélői számára, hogy Matuska Márton 1991-ben megjelent *A megtorlás napjai* c. könyve óta nem szűnt meg az érdeklődés a fájdalmas események iránt. Kötelességünk a megemlékezés egyrészt azért, mert a közvetlen túlélők, érintettek, egyre kevesebben vannak már életben, másrészt mi, akik akkor tizenévesek voltunk, és még ismertük a szerencsés túlélőket, már szintén életünk 70. éve körül járunk. Kötelességünk a megemlékezés a népünket ért megtorlásról, amikor ezrek és ezrek ártatlan áldozatok lettek, hogy lemoszuk az utókor, utódaink előtt azt a reánk ragasztott jelzőt, hogy „bűnös nép” fiai vagyunk. A bűntényeket elkövetők mindig igyekeznek eltüntetni a bűntény nyomait: mind a tárgyi, mind az írásbeli nyomatokat. Így az idő múltával lassan-lassan csak a szóbeli hagyomány marad fenn. Minden szóbeli hagyománynak az a sorsa, amit a régiek így fogalmaztak: „Fama crescit eundo.” – A történészek és történelmi kutatásnak pedig mindig tartania kell magát ahhoz az elvhez: „Certa certe, dubia dubie.” – Igyekszem magam beszámolómban ehhez az elvhez tartani.

Feladatom a '44 végén, '45 elején kivégzett nyugat-bácskai és azon dél-bácskai magyar római katolikus papok sorsát feltárni, akik eddig téves, vagy inkább hiányos megvilágításba kerültek.

Kezdeném az északnyugaton lévő **Tavankút plébánosával, BERGER ANTALLAL.** Kunbaján született 1884. január 13-án. Gimnáziumi tanulmányait Szabadkán és Kalocsán végezte. Teológiai tanulmányait ugyancsak Kalocsán, 1905–1909-ig, és ott szentelték pappá 1909. június 26-án. Káplánkodott Béregen, Felsőszentivánon, majd ismét Béregen, ugyanott egy évig adminisztrátor volt, majd ismét káplán Garán, aztán Szabadkán a Szt. Rókus plébánián, ezután ugyanott a Szt. György plébánián. A világháború alatt három évig volt tábori lelkész, és 1917-től haláláig Tavankúton plébános. Egyszerű, tiszta papi lélek volt. A politikába sohasem ártotta magát, nem is értett hozzá. Inkább gazdálkodott, disznóhizlalással foglalkozott. Ezt sokan fölrották neki. Hívei kedvéért jól megtanult bunyevácul. Egy alkalommal megkérdezték hívei: „Šta ste vi gospodine?” [Micsoda ön, uram?], mire azt felelte: „Szármaságom szerint sváb, tanulmányaim szerint magyar, köztetek pedig bunyevác.” Ez igazi papi lélekre vall. Mint említettem, gazdálkodása miatt bunyevác híveinek egy része, ugyancsak bunyevác paptársai gúny tárgyává tették még nyilvános összejöveteleken is. Egy ilyen alkalomkor hangzott el, majd eljön az idő, amikor Őt a templomból is ki fogják

kulcsolni. Emiatt 1923. január 24-én panaszt is tett a Kalocsai Érseki Hatóságnál.

Elérkezett 1944 ősze. A tavankúti jószándékú hívek, akik tudták, hogy Tavankúton 17 partizán bázis működik, kérték a plébánosukat, hogy meneküljön. Mire ő így válaszolt: „Nem bántottam senkit, nincs semmi okom arra, hogy elmeneküljek, nincsenek ellenségeim.” De valaki mégis volt. Éspedig szomszédja a tavankúti születésű, akkor sebesícsi vikárius, Ivan Lebović, aki a második világháború alatt csatlakozott a partizánmozgalomhoz. Állítása szerint azért, mert egy zarándoklat alkalmával a bajai Vodícán a kántor a bunyevác híveknek magyarul énekelte a litániát. Lebović könnyen befolyásolható, nőies jellem volt. Megtetszett neki a tavankúti plébánia, és gondoskodott róla, hogy azt megszerezze. Utódja közlése szerint 1944. november 2-án este jöttek Bergerért a partizánok. Ünnepi ruhába öltözött és elköszönt háza népétől. A házból kilépve tizenhetedmagával egy kettesével összeláncolt csoport tagjaként bevitték Szabadkára. Itt felismert néhány bunyevác őrt, és megkérte őket, jelentsék az esetet Budanović püspök úrnak. Szerencsétlenségére ők Rajić Balázs helynök úrnak jelentették, aki azt felelte, hogy nem tud segíteni, azon van, hogy a saját fejét megmentse. Kérdésemre az adatközlő azt mondta, hogy néhány nap múlva végezték ki, azon a helyen, ahol halottak napján tartjuk Szabadkán a megemlékezést a kivégzettek tiszteletére. Nem áll tehát Hetényi Varga Károly értesülése, hogy „...máig sem tudni, kik és hol végezték ki. Sírját sem ismeri senki.” (Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában II., 31. old.) „A II. világháborút követő véres délvidéki megtorlás áldozatai közül Berger Antal plébános az egyetlen., akiről a hivatalos okmányon formálisan is elismerték, hogy halálának oka *kivégzés* volt.” (Uo. Papi sorsok... II., 31. old.)

Lebovićot mint középiskolás diák sokszor láttam fölszállni Tavankúton a vonatra. Reverendában, katonai zubbonyban és „titovkával”, az ötágú csillaggal. Pap koromban is ismertem 1960-ban bekövetkezett haláláig.

A következő áldozat, akiről keveset tudunk és akiről ezért keveset beszélünk, **HAUG ANTAL csonoplyai plébános**, 1890. május 12-én született Szenttamáson. Gimnáziumi tanulmányait Kalocsán végezte 1901–1909-ig. Teológiai tanulmányait 1909–1913-ig ugyanott végezte, majd pappá szentelték 1913. június 22-én. Káplánkodott Veprődön és Palánkán, 1917–1919-ig tábori lelkész, majd ismét káplán Bácsordason és Szabadkán, a Szt. Rókus templomban. 1927-ben az Apostoli Adminisztratura kancellaristája és a szabadkai kórház lelkésze. 1930-tól 1945-ben történt bebörtönzéséig és ott bekövetkezett haláláig pedig Csonoplya adminisztrátora volt. Haug atya háromnyelvű községnek volt papja. A három nemzetiség szép egyetértésben élt plébánossága alatt. 1945-ben tartóztatták le. Szávaszentdemeterre (Sremska Mitrovicára),

az egyik legkegyetlenebb börtönbe vitték. A partizánok a legkíméletlenebb eszközökkel kínozták itt halálra foglyaikat. Haug atya is hasonló bánásmódban részesült. Beszállítása után napokig ütötték-verték, éhezették. Egyesek szerint agyonverték, más források szerint minden ételmezt megvontak tőle, s nyolc napig tartó éheztetés után meghalt. Adatközlőm személyesen ismerte, tanítványa volt.

PLANK FERENC ósziváci plébános egyike azoknak, akit a legkegyetlenebbül végeztek ki a zombori Kronich-palotában.

Tolán született 1885. október 28-án. Gimnáziumi tanulmányait 1898–1906-ig végezte Kalocsán, a teológiát pedig 1906–1910-ig Budapesten. Ez utóbbi tehetségére enged következtetni. 1910. június 24-én szentelték pappá Kalocsán. Káplánkodott Szenttamáson, Szilbereken, Bácsbokodon, Nemesnádudvaron, Vaskúton, majd tábori lelkész volt 1916–1919-ig. Ezután ismét káplánkodott Topolyán, Kerényen, Apatinban, Zomborban, majd helyettes plébános Wekerlafalván (Nova Gajdobra). Ezután káplán Óbecse Belvárosban és Kúlán, majd 1933-tól 1945 februárjában bekövetkezett haláláig Ószivácon adminisztrátor. 1944-ben balsejtelmében úgy döntött, hogy visszavonul a magyar hadsereggel, de csak Kiskőszegig ment rokonaihoz, hogy majd ott várja be a háború végét. Kiskőszegnél (Batina) zajlott le az egyik legvéresebb csata a németek és az oroszok valamint szövetségeseik között, amely három hétig tartott. A csata után partizánok jöttek át a Dunán, végigjárták a házakat, pincéket és mindenkit igazoltattak, kihallgattak. Aki gyanús volt, azt a helyszínen agyonlőtték. Plank Ferenc plébános úr haláláról három változatot közöl Hetényi Varga Károly már idézett könyve 122. oldalán. Én most szemtanúk, börtöntársak elbeszélését közlöm. Plank plébánossal együtt raboskodott a zombori Kronich-palotában néhány földim, rokonom Apatinból. Köztük volt legifjabb Ehmann Péter, édesapám első unokatestvére – hajózási vállalkozó –, aki később kiszabadult és Gádorban (Gakovo) lágerba került. Ugyancsak a Kronichban raboskodott anyai nagyanyám öccse, Sorgend Péter kőművesmester. Véres zakóját egy napon bedobta közéjük egy partizán ór. Ebből tudták meg, hogy agyonütötték. Egy másik adatközlő, akit személyesen ismertem, kiszabadulása után egyszer szüleimet meglátogatta, és akkor mesélt a kiállt kínzásokról. (Pl. égő parázson átsétálni, mint Braun és Piry hajózási vállalkozók.) Braun bácsi mesélte, hogy különösen a papot kínozták. Ütötték-verték. Az orrát ütögették gúnyos megjegyzéssel kísérvé: „Na, most segítsen meg a te Jézus Krisztusod!” Hitében akarták megtörni. A sok kínzás következtében az örületbe kergették. Élő tanútól hallottam, így adom tovább.

[Plank Ferenc eltűnéséről Herceg János író is megemlékezett, lásd Matuska Márton: A megtorlás napjai. Újvidék, 1991., 43–44. oldal. Szavai olvashatók Papp Imre: Ez a mi kálváriánk. Újvidék, 1999., c. könyvének 63–64. oldalán is. Herceg 1945 februárjában találkozott az

irodalombarát szíváci plébánossal, aki elmondta, hogy a Kronich-palotába igyekszik, jelentkezni, mert az elmúlt véres heteket Batinán (Kiskőszegen) a bátyjánál vészelte át. (A szerk. megjegyzése.)]

A dél-bácskai kivégzett róm. kat. papok között az egyik legszerencsétlenebb **KÖVES ISTVÁN mozsori plébános** volt.

Baján született 1898. október 10-én, ugyanott végezte gimnáziumi tanulmányait 1907–1915 között, teológiai tanulmányait pedig Kalocsán 1918–1922-ig, és ugyanott szentelték pappá 1922. június 25-én. Káplán volt Fajszon, majd 1923-ban Akasztón, 1924-ben Kecelen, majd Vaskúton, 1925-ben ideiglenes adminisztrátor (helyettes plébános), majd káplán Bácsalmáson, 1928-ban ideiglenes adminisztrátor Györgypusztán, 1931-ben ideiglenes helyettes plébános Bogyiszlón, 1933-ban káplán Jánoshalmán, 1938-ban Dávodon, 1940-ben Kecelen, 1941-ben ideiglenes helyettes plébános Mozsoron, ebben „az Isten háta mögötti” sajkásvidéki községben.

Megboldogult osztálytársa msgr. Bešlić Pál apostoli protonotárius, szabadkai püspöki irodaigazgató szerint már papnövendék korában különc ember volt. Az is maradt egész életén át. Talán azért is került félreeső helyre, bár elődei között kiváló papok is voltak. Személyesen nem ismerhettem, de 1962–1964-ig Titelen helyettes plébánosa (adminisztrátora) voltam nyolc sajkásvidéki községnek, és Mozsor is hozzám tartozott. Akkor már csak 25 római katolikus hívő élt a faluban. Évente csak néhányszor kellett ott misézni. A helyi, valamint a szétszórtságban élő sajkáslaki, tiszakálmánfalvi, titeli magyaroktól hallottam róla. A hívek véleménye közel sem volt olyan fekete, mint amilyet Hetényi Varga Károly *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában* c. könyvében róla ír (90. oldal), és amelyben idézi Cseres Tibor *Vérbosszú Bácskában* c. könyvét, ahol a 216–217. oldalon esik szó a mozsori atrocitásokról. Kijavítanom szükséges néhány hibát: Köves István, a bábaasszony és utóbbi édesanyjának a kivégzése 1944. november 12-én történt. A többi mozsori magyar kivégzése pedig korábban, november 2-án. Ez utóbbiak 69-en voltak, akiket saját maguk által megásott gödörbe lőttek bele. Ezt Grácsik Matild sajkáslaki harangozónőnek a férjétől hallottam, aki maga is a sírásók között volt, de megkegyelmeztek neki. A partizán őr megkérdezte Grácsik bácsit, mikor megkondult a templom harangja, hogy mit gondol, kikért szól ez a harang, mire ő azt felelte, hogy úgy gondolom, azokért, akiket majd ide temetnek. Úgy is volt. Téves Cseres Tibor ama megállapítása, hogy „a partizánok a félezres lélekszámú magyarságon vettek elégtételt...” – Az 1942-es schematizmus szerint akkor Mozsor lakossága összesen 3802 volt. Ebből 763 római katolikus (tehát magyar), 2969 görögkeleti (tehát szerb) és 70 református (feltehetőleg magyar, de lehettek németek is, ugyanis a szomszédos Sajkásszentiván lakosságának a fele református német volt). Amit Köves plébánosnak fölróttak, az volt, hogy disznóhízalással foglalkozott, és kondáját minden

nap ő hajtotta ki a legelőre, mégpedig Vlaškalić próta reverendájában. Utóbbi köztisztelőben álló szerb, görögkeleti próta és országgyűlési képviselő volt a királyi Jugoszláviában. Mind felesége, mind fia elhalálozott, és miután egyedül maradt, a háztartást a mozsori Jakubec Franciska vezette. Az idős prótát beidézte egy magyar katonatiszt, hogy Köves plébános följelentésére-e vagy sem, erről a hívek nem beszéltek, nem tudtak semmit. Jakubec Franciskát is behívta tanúnak, aki azonban semmi terhelő nyilatkozatot nem tudott mondani. A kihallgatást végző tiszt erre elvetette a sulykot, és azzal gyanúsította meg Franciskát, hogy a próta ágyasa. Az egészséges lelkületű falusi lány ezt erélyesen visszautasította, mire átvarták a Tisza jegén a bánáti oldalra, és hátulról agyonlőtték. A Jakubec családnak ezért kegyelmeztek meg a vérbosszú idején. A család következő, valamint második és harmadik nemzedéke még ma is él.

Mint említettem, Köves plébános később a próta reverendáját viselte. Ez hasonlított a magyar vitézkötéses mentére. Ennek viselését minek minősítsem? Oktalanságnak-e, kapzsiságnak-e? Az ügy tisztázása érdekében meg kell említenem, hogy adatközlőim szerint Vlaškalić prótát nem a magyar hatóság végezte ki. Tudomásuk szerint a prótát Sajkásszentivánra vitték, ahol kihallgatás után a németek, valószínűleg a bundisták, Sajkásgyörgye felé terelték és hátulról agyonlőtték. A család az általa építtetett Vlaškalić-mauzóleumban nyugszik a mozsori görögkeleti temetőben, melyet Uroš Predić akadémiai festő – aki az orlováti görögkeleti szerb pap fia – freskói díszítenek.

Cseres Tibor *Vérbosszú Bácskában* c. könyvében többek között így ír: „A hivatását megbecstelenítő pap a közeli évek során nem tudott ellenállni a nagyon evilági kísértéseknek. Rovásán a vagyoni kapzsiságot tartották számon a népek. Saját hívei is.

Gazdag szerb és zsidó családokat jelentett fel a csendőröknek, államellenes tevékenységgel vádolva őket. A bevádolt családok egyes tagjait kivégezték, másokat elhurcoltak. Értékeiket – ékszereiket, pénzüket – Köves kaparintotta meg.”

Ehhez két megjegyzésem van: Mozsoron, a nagyon precíz 1942-es schematizmus szerint (1941-es adatok), nem éltek zsidók. – Ami a följelentést illeti, amennyiben Köves részéről történt, az nem volt éppen alaptalan, ugyanis köztudott, hogy éjjelente Zsablyánál, Mozsornál a Tiszán Bánátból nem egyszer partizánok jöttek át a bácskai oldalra és orvtámadásokat hajtottak végre.

„A szerbek nagyon számon tartották a pap bűncselekményeit, s testi megtorlásán túl a kincsekre is fenték fogukat. Hetek alatt kinyomozták, ismervén ottani kapcsolatait, hogy Köves István Jánoshalmára menekült. A háború, a szovjet hadsereg akkor még spiritualizálta a határokat. Nem volt nehéz egy fegyveres mozsori partizánküldöttséget meneszteni a trianoni határon túli menedékhelyre. Nem sokat törődtek

küldetésük jogszerűségével, a plébánost, vele rejtőzködő bábaasszony házvezetőnőjével s annak édesanyjával együtt visszahurcolták Mozsorba. Mindhármukat kínvallatásnak vetették alá, az elorzott ékszerek helyét firtatva. Előbb a bábaasszony, majd a plébános is bevallotta, hogy az összegyűjtött, összeharácsolt ékszereket az oltár alatt helyezték biztonságba.

Az immár megszentésgtelenített templomot a szerbek földig rombolták, s ráadásul az ártatlan, de fölöslegesnek minősített katolikus temetőt is fölszántották.

Köves plébánost – Szent Lőrinchez hasonlóan – rostélyon eleve nem megsütötték, de minden szentté válás igénye, lehetősége nélkül.

Vele egyidőben férfimód meggyőzve megfojtották a bábaasszonyt, s valamivel kevesebb kínzásra érdemesítve édesanyját is. A mozsori áldozatok száma így hetvenkettőre nőtt.” (Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában* c. könyve, 216–217. old. – Idézve: Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. II.*, 90–91. old.)

Egyéni értesüléseim és megjegyzéseim:

1. Msgr. Quintus Fábán a szabadkai Paulinum nyug. rektorától, az események idején sajkáslaki helyettes plébánostól úgy értesültem, hogy a mozsori templomot 1947-ben rombolták le. A telket államosították. A szemben levő plébánián (az egyik szobát átalakítva) tartottuk a későbbiekben a szentmiséket. Magam is 1962–1964-ig terjedő titeli plébánosságom alatt. Mozsor ugyanis máig a titeli plébánoshoz tartozik.

2. Mozsoron csak egy kelyhet és két paténát találtam. (Paténa – a misézésnél a kehely mellett a szent ostyához használt aranyozott tányérka.) Az egyik már annyira kopott volt, hogy nem használhattuk. Utóbb én aranyoztattam. Mozsor a kis lélekszám miatt kis plébániának számított, feltételezhető, hogy csak egy kelyhe volt. Ellenben nyílt kérdés maradt, hogy hova tűnt a cibórium (áldoztató kehely), a monstrancia (szentségimádáskor évente háromszor és az úrnapi körmenetkor használt szentségmutató) és a custodia (a nagyostyatartó). Talán ezeket rejtette el meneküléskor a nagy sietségben Köves plébános, abban a reményben, hogy a háború után az oltár alatt megtalálja? Talán ezek voltak a „fölszabadítók” által keresett „elorzott ékszerek”? Mindenesetre a mozsori, sajkáslaki és titeli leltárban ezek a tárgyak nem szerepelnek az eset óta. Tehát más vagyona éhesek orozták el azokat.

3. Megboldogult harangozónőm Grácsikné Matild néni Köves plébánossága alatt lépett házasságra. Értékelően és tisztelettel emlékezett vissza Köves plébános jegyesoktatására és a házasesetre vonatkozó tanácsaira. Az előbbi pedig az egyházi törvénykönyv szerint a gyermekek hitoktatása mellett a plébános legsúlyosabb kötelessége (officium gravissimum).

4. Nem szeretném Köves István plébánost szentté avatni, voltak hibái is. Számunkra nagyok. A megmaradt anyakönyveket 1942-ig vezette. Az anyakönyvek megmaradtak. Quintus atyának sikerült megmenteni őket. Az eredeti bejegyzési lapok hova lettek? Elmulasztott bejegyzéseket eszközölni a plébánián maradt anyakönyvekbe, vagy elpusztították őket? Ez egyelőre nyílt kérdés maradt.

Ennyit tudtam meg. Összekuszált ügyről van szó. – Mindenesetre a máglyahalált nem tette indokolttá Köves István emberi gyarlósága, még ha azt „u ime naroda” (a nép nevében) is rótták ki. Mint sok más esetben is.

És még egy kérdés nyílt maradt: Vajon a Jánoshalmára indult partizánosztog csak Köves István keresésére indult? – A mesebeli róka az oroszlanbarlang előtti jelekből mást olvasott ki.

Azonban erről más tanulmány hivatott beszélni.

UNTERREINER KÁROLY palánkai plébános

„Unterreiner Károly Szentfűlöpön született 1897. március 25-én, gimnáziumi tanulmányait 1909–1916 között Becsén végezte, teológiai tanulmányait Kalocsán 1918–1921-ig. Kalocsán szentelték pappá 1921. június 12-én. Káplánkodott Nagybaracskán, majd Bácsalmáson, 1922-ben Baján a Szt. Péter és Pál templomban, 1923-ban hitoktató Baján a polgári iskolában, 1929-ben őszentsége XI. Pius pápa tiszteletbeli káplánja, 1930-ban káplán Kalocsa-Belvárosban (mely egyben az érseki székesegyház), 1932-ben ideiglenesen Budapestre küldve, a német gimnázium hitoktatója, a katolikus iparosifjúság központi egyesületének alelnöke, 1933-ban Bácsborsód adminisztrátora (helyettes plébános), 1939-ben tábori lelkész, majd káplán Kunbaján, 1940-ben kiegészítő vikárius ugyanott.” Ennyi található az 1942-ben kiadott Schematismusban.

Kiegészítés

Bakos Pál zsabylai születésű palánkai lakos Unterreiner Károlyról az alábbi adatokat gyűjtötte.

A magyarok bevonulása után lett ide helyezve. Tábori lelkész volt főhadnagyi rangban, több kitüntetéssel. Sokat foglalkozott az ifjúsággal. A hívei elragadtatással mesélnek róla.

Visszaemlékezéseiben főleg Maday József hangsúlyozza emberi és lelkipásztori nagyságát, kidomborítva erős hitét és erkölcsi magatartását, melyet nagy hatással tudott az ifjúságra átvinni abban a vészes időben. Szembeszállt a nacionalizmussal, nemzetgyűlölettel. A szerbket védte, a németeket intette fanatizmusuk miatt. Gyűjtötte maga köré az ifjúságot, sokat volt közöttük, tanítva keresztény szellemisségben. Egyaránt elítélte a kommunizmust és a fasizmust. A háború ellen szólt, mondván, hogy ez nem a magyarok háborúja. Már '42-ben látta a katasztrófát. A gyűlölet ellen tanított, az országban az összes nép

megbecsülésére. Jövőbe látó, igazi pap volt. Nem hivatalos tanításaiban – a lakásán – a fiatalokat tanulásra ösztönözte, főleg a szegényeket. „Az országnak is ez kell! Képmutatás nélkül az Istent magatokban kell hordozni, keresztény módon elfogadni más felekezeteket is. Soha sem szabad lemondani a hitről, a hazaszeretetről és a nemzetről!” Tudott nagy életkedvet táplálni az emberekbe. Az egyházak egyesítéséről gondolkodott, a kereszténység alapján tanított. Elképzelései az egyházi zsinatban igazolódtak. Úgy ítélte meg, hogy a kommunizmus a pánszlávizmust, a fasizmus pedig a germanizmust takarja.

A 2003-ban még mindig emlékező hívei szerint 1944. október 27-én a lakásáról, amely a templomtól kissé távolabb volt, a délutáni szentmisére tartott. Két fiatal fegyveres – nevük ismert, de a visszaemlékezők nem hajlandók megnevezni őket – magyar ajkú testvérpár, akik jól ismerték őt, a Béla-majorban szolgáltak, mint frissen besorozott partizánok letartóztatták és elkísérték az akácok felé az Obrováci úton. E forrás szerint az Akácokban, mások szerint az erdő szélénél levő dögtemetőnél verték halálra. Aranyfogait kiszedték. Egyikük magára vette a reverendáját és táncot lejtett benne. Ugyanott több halálra kínzott személyt is eltemettek. A közelben lakók hallották a jajveszékelést. A telep azóta lakóházakkal épült be. Az ifjú hóhérok a karrierjük emelkedésével Újvidékre költöztek. Ma már egyikük sem él.

Kényszermunkára terelt polgárok Zomborban (Barta Géza felvétele)